

Budapestre vonatkozó ujságcikkek

Szerző:

Cholnoky Jenő

Cím:

Budapest vagy Buda?

Forrás:

Pesti Hírlap

(Hely)

(Idő)

(Köt. v. füz.)

(O)

Osztályozás

Tárgy

9.439

Hely

Idő

"1000" -

Személy

Budapest vagy Buda?

Írta dr. Cholnoky Jenő

A Pesti Hírlapban kedves csevegés jelent meg egyik kitűnő író-től arról a kérdésről, nem volna-e jobb Budapestet csak Budának nevezni. A kérdést azonban csak úgy lehetne eldönteni, ha a két név eredetét alaposabban megismerjük.

A honfoglalás idejében a mai Buda helyén több apró falu volt, köztük a mai Tabán helyén volt az a helység, amelyet Pestnek neveztek. És pedig azért nevezték Pestnek, mert a nép mészégetéssel foglalkozott s a mészégető kemencének a neve pest vagy mészpest, ősrégi magyar szó, Zemplén vármegyében is van egy Mészpest nevű helység. Nevezetes ipar volt ez itt, mert messze környéken nincs máshol mész, csak itt volt. De csak volt, mert mind elhasználták mészégetésre. A Naphegy tetejét, meg a Gellért-hegy hátát ott a Busulójuhász vendéglő táján s tőle északra édesvízi forrásmész, takaró borította. Ilyen édesvízi mész, vagy olasz nevén travertino borítja a Várhegyet is, ebben vannak a nevezetes barlangok. A Szent Gellért szoborhoz fölívó, szép lépcsős ut mellett a lejtők burkolására is

ilyen szép, fehér, kemény mész követ használtak, ott érdemes meg nézni, hogy mennyi növénylenyomat, nádszálak nyomán maradt üreg járja át. A Gellért-hegy tetején, a délnyugati sarkon még sok van, az alsóbb uton jól lehet látni még egy nagy, talán 10 méter vastag tömböt.

A Gellérthegy hátán a 90-es években még egy háznagság, utolsó darabot fényképeztem, de már azt is szétvetették s felhasználták. Elfogyott tehát a Gellérthegy hátáról is, meg a Naphegyről is, mert nagyban folyt a mészégetés. A városka meggazdagodott s bizonyosan lefejtették volna a Várhegy mészraktarát is, de szerencsére ez a hegy a hatalmas Buda-család birtoka és vára volt. Buda ur nagy ur volt Szent István idejében. Ő nem engedte meg a mészégetést a Várhegy tetején s ennek köszönhetjük, hogy a hegy fennsík jellege megmaradt s középkori vár és város építésére rendkívül alkalmas, meredek lejtői miatt könnyen védhető volt. Buda ur kastélyából fejlődött ki a királyi várkastély, majd Mátyás király világhírű palotája.

A gazdag Pest városába német iparosok is letelepedtek, mert hisz

ott igen élénk kereskedelem kezdett kifejlődni. Ezek a németek fordították le a pest szót Ofenra. Németül a mészpest = Kalkofen s innen származik az elnevezés. Semmi köze a melegforrásokhoz.

Pest városka azért virult fel olyan szépen, mert itt, a mai Döbrentei-téren volt a Duna legjobb átkelő helye abban az időben. A rómaiak idejében Aquincumnál is jó átkelő hely volt, de tudjuk, hogy a békásmegyéri, dunai fattyuág elmosta a római „castrum” maradványait s a castrum mellé épült új város elszakadt a régi Aquincumtól. Ez volt a szerencsénk, mert így a ma már feltárt romok épületeinek köveit nem használták fel Óbuda felépítésére, mert a fattyuágon nehéz volt átszállítani.

Ez a fattyuág megnehezítette az átkelést a régi Aquincum előtt, Óbuda előtt pedig nem lehetett szó jó átkelő helyről, mert akkor még előtte volt a Margit-sziget, tehát kétszer kellett volna a folyón átszállítandó árut átrakni.

A mai Döbrentei-térrel szemben, a Duna másik partján némi magasabb felszín, úgynevezett folyami terraszmardványok voltak s ezeket nem öntötte el az árvíz. Tudjuk, hogy a Ferenciek-tere meg a Városháza — Erzsébet-tér nem voltak víz alatt még az 1838. évi nagy árvíz idején sem. A pesti (mai tabáni) kereskedők ezekre a

terraszmardványokra építették raktáraikat, ott fejlődött ki a hatalmas vásártér. Ez a rendkívül fontos vásártér magába foglalta a mai Deák-, Erzsébet-, József- és Vörösmarty-tereket s ide hordták az állatokat stb. Ez a vásártér a raktárépületekkel együtt Pest város tulajdona volt, azért Pestnek is nevezték. Olyan gazdag és nagy forgalmu hely lehetett, hogy Szent István Pest vármegye várát ide építette, a várostól délre, körülbelül a mai Közraktárak vidékére. Mert a szentistváni várak mind mocsárvárak voltak s akkor ott széles mocsaras terület volt, hiszen ott torkolt vissza a Dunába az a fattyuág, amelyet nagyköruti fattyuágnak szoktunk nevezni. Ez körülbelül Újpest alatt szakadt ki a Dunából s a mai nagykörut mentén folyva, a Várház és Elevátor közt torkolt vissza a Dunába. Itt

agazott ki a csepeli Dunaág is, azért nagyon széles árterület keletkezett ezen épült fel Pest vára.

A Pest név tehát az eredeti, az ősi, róla nevezték el a vármegyét is. Csak a tatárjárás után az elpusztult város kereskedői nem mertek többé a síkságon építkezni, hanem odateleptették a várost fel a Buda-vára mellé, a hegytetőre. Ott bástyákkal vették körül s ez az új város kapta a Buda nevet. A magyar nyelvben a vár szót ren-

desen birtokos alakban használjuk, mert a vár neve mindig tulajdonnév szokott lenni. Ezért mondjuk: Csobánc-vára, Veszprém-vára, Kőhalom-vára, pedig ebben az utóbbi esetben már a Kőhalom biztosan nem családnév. De sokszor használjuk úgy is, hogy a veszprémi vár, a sümegi vár stb. Csak budai várat nem igen szoktunk mondani, mert nagyon érezzük benne a tulajdonos nevét.

A Buda nevet semmiesetre sem szabad elejtenünk, mert később, mint királyi székhely világhírű volt. De a Pest elnevezést sem szabad elvetnünk, mert ez régebb, eredetibb és érdekesebb s ennek a neve szerepel a német nyelvben Ofen alakban s Ofen nem Budát, hanem Pestet jelenti, de természetesen még abból az időből, a tatárjárás előtt, amikor Pest még körülbelül azon a helyen lehetett, amelyről ma lebontottak minden házat. Ezeknek a házaknak régies volta, rendetlen utcái azt jelentették, hogy ez igen régi település. Bár a házak mind későbbi időkből származtak, de mindig a régiek helyén épültek fel s azért volt olyan festőies, olyan patinás ez a városrész, hogy sokan sajnálták a lebontását. Ez volt az eredeti Pest s a szláv Tabán nevet csak a török időkben kapta azoktól a rácoktól, akiket a törökök telepítettek oda. Tőlük származik a Rácfürdő elnevezés is.

Tartsuk meg tehát a Budapest elnevezést. Aki Bukaresttel összetéveszti, annak a tudománya úgy sem ér semmit, az Tokiót is összetéveszti Tokajjal. Hogy a „pest“ a német nyelvben pestist jelent, az kellemetlen, de tanulják meg, hogy nem úgy ejtik ki, hogy peszt, hanem pest, tehát németül úgy kellene leírni, hogy Budapest, de persze ilyen átirással nem szabad meghamisítani a magyar nevet.

Az az édesvízi mészkő, vagy travertino, amelynek a város nevével köszönheti, nagyon érdekes kőzet. A melegforrások vizéből rakódik le ilyen tömött, kemény mészkő sok százezer év alatt. A Várhegy tetején levő, 8—10 méter vastag mészkő akkor rakódott le a melegforrásokból, amikor a Duna völgyének feneke még ebben a mintegy negyven méter magasságban

volt. Ez a mammut korszaka volt a völgyfenéknek sokkal nagyobb darabja megmaradt Kőbánya vidékén. Senki sem gondolná, hogy Kőbánya utcáinak a felszíne éppen olyan magasán van a Duna fölött, mint a Várhegy teteje! Ott is megvan a dunai kavics, meg a Várhegy mészkőtakarója alatt is, mindenki megnézheti, ha nem restelli megtekinteni ezeket a rendkívül érdekes barlangokat. A várbeli előljáróság épületében van a bejáró s néhány filléres belépőjeggyel mindenki megtekintheti. Múzeum is van ott, rendkívül érdekes és tanulságos, a külföldiek mindig elvannak ragadtatva tőle.

Amikor aztán a Duna völgye, meg vele együtt az Ördögárok völgye is mélyen bevágódott, akkor a melegforrások is az új völgy szintjében törtek ki s ma ott fakadnak fel, ahol az Alföld nagy süllyedését betöltő laza, vízszintes homok és agyagrétegek érintkeznek a bu-

dai hegyek kemény kőzeteivel. A föld alatt lejtős lap határolja el a kétféle kőzetet, azilyent a geológusok vetőnek nevezik. Ennek a vetőnek mentén fakadnak fel a melegforrások, mint a Gellért-, Rudas-, Rác-, Király-, Lukács-, Császár-, Kerékmalmi- és a Római-fürdő forrásai.